

Privát
Veszprém

VEB 2023
Európa Kulturális Fővárosa

Cholnoky Jenő

geográfus (1870-1950)

„Gyermekkoromat, egészen műegyetemi asszisztens koromig, igazán boldognak mondhatom!”

– írja Cholnoky Jenő önéletrajzában. A kisváros szűk, de átlátható familiáris viszonyaival, változatos földfelszíni formáival már korán felkeltette érdeklődését.

„Talán, ha valami egyhangú fekvésű alföldi városban jöttem volna a világra, és ott végeztem volna iskoláimat, akkor nem fejlődött volna ki lelkemben az a határtalan lelkesedés, amit a földrajzi kérdések iránt éreztem már kisgyerekkorom óta.”

A Pestről Veszprémbe költöző ősei a város egyik legizgalmasabb városrészében, a Jeruzsálemhegyen majd a Cserháton eresztettek gyökeret. Innen indultak és ide tértek vissza, amikor a munka és hivatás más városokba szólította el a családtagokat.

Cholnoky Jenő földrajztudós gyermekkorá Veszprémhez kötődik, majd egyetemi tanulmányait Budapesten, először a műegyetem vízépítési tanszékén végezte, majd filozófiai doktorátust szerzett. Lóczy Lajos asszisztense, majd tanársegéde volt, szoros szakmai és baráti kapcsolat alakult ki közöttük. 1896-1898 között nagyobb keletásziai utazást tett, hidrográfiai és geográfiai kutatásokat folytatott. Egyetemi tanárként tanított a budapesti és kolozsvári egyetemen. A Földrajzi Intézet vezetője és több tucat egyesület elnöke volt. Veszprém és a Balaton szerelmeseként sokat tett a Balaton kutatásáért, írt szülővárosáról, családjáról, megörökítve többek között a család lakókörnyezetének történeteit:

Kossuth utca 7. – Ménküfögös ház – Cholnoky Jenő és Viktor szülőháza

Cholnoky Jenő édesapja, Cholnoky László a fiatal ügyvéd a forgalmas Palotai (ma Kossuth) utcán szerette volna berendezni ügyvédi irodáját és gyarapodó családjának házat vásárolni, de kezdő jurátusként csak bérlakásra futotta jövedelméből. 1868 és 1870 között az evangélikus templommal szemben élt a fiatal házaspár, az úgynevezett „Ménküfögösház”-ban.

„Azért nevezik így, mert amikor építették, ez volt a legmodernebb, legnagyobb ház a városban s mivel nagyon kiemelkedett a környezetéből, építése után, az 1860-as évek végén, mindjárt villámhárítókát szereltek rá, ezek ma is megvannak. Az emeleti lakásban lakott Apám, mint fiatal házaspár és itt született Viktor bátyám az író, 1868. december 23-án, meg én, 1870. július 23-án.”

Az arányos bádoggal, klasszicista emeletes ház földszintjén lakott a tulajdonos, Steiner Simon kereskedő, az ő fia volt a kitűnő nyelvész, Simonyi (Steiner) Zsigmond (1853–1919) és Simonyi (Steiner) Jenő (1860–1919) tanár és földrajzi író, aki később Cholnoky Jenő Veszprém könyvének megjelenését is támogatta. A Ménküfögös házból a Cholnoky család 1870 őszén továbbköltözött néhány házzal feljebb az úgynevezett Tripammer-házba.

Kossuth utca 13. – Tripammer-ház – Cholnokyak egykori lakhelye

Cholnoky László és családja 1870 és 1876 között lakott az úgynevezett Tripammer-ház emeletén, itt született a gyerekek közül Móricz (1871), Ferenc (1873) a későbbi orvos és Erzsébet (1876). Az Óvári házként is ismert „modern” bérházhoz több neves veszprémi személyiség élete is kapcsolódott.

A Cholnoky család az emeleten lakott, Steinbeck lisztkereskedő boltja fölött.

„Ennek a háznak csúnya nagy piszkos udvarára nem nagyon emlékszem, mert nem volt szabad ott játszaniuk, nagyon szennyes népség lakott ott a földszintes épületekben.”

Emlékszik vissza gyerekkorára Cholnoky Jenő. Ezt a felújításra szoruló házat vásárolta meg Steiner Sámuel vendéglős, majd 1884-ben dr. Óvári Ferenc ügyvéd, országgyűlési képviselő, akinek élete végéig otthona volt ez a ház.

Jókai u. 7. – Simoga-ház – Cholnoky László családjának lakása

Cholnoky László családja 1876-ban költözött tovább a Jókai utcába, a református templom alá, az ún. Simoga-házba.

„A Jókai utca nyugati oldalán, körülbelül szemben a Vár nyugati oldalán emelkedő törvényszék épülettel állt az ún. Simoga-ház. Mint egészen fiatal gyermek egy ideig ebben a házban laktunk. Udvarán sziklás lejtő volt, s ezen felkapaszkodva a református templom előtt levő tér szintjére értünk, de a tértől magas kőkerítés választotta el a sziklalejtő fölött levő udvarrészt. Ezen a lejtőn ismertem meg először a sziklákat, ismertem minden kis odúját, üregét, s igen korán otthonosan éreztem magamat köztük.”

– idézi fel Cholnoky Jenő gyermekkorát itt eltöltött éveit.

Ennek a háznak a teraszos kertjébe helyezték el a református templom nevezetes toronydíszét, a kétfejű sasos császári címert 1876-ban, amit Cholnoky Jenő is emlegetett írásaiban:

„Nagyon jól emlékszem egészen kis gyerekkoromból, hogy milyen nagy ünnep volt az a városban, amikor a torony tetejéről levették a kétfejű sast és a csillagot illesztették helyébe. Valláskülönbőség nélkül örült mindenki. Nem tudom már, hogy miért hozták a sast annak a háznak az udvarára, ahol akkor laktunk. Megbámultuk a csúnya, nagy alkotmányt, tele volt madárfészekkel. Jött aztán a kovács és szétverte az egészet s a vasdarabokat elhasználták.”

Virág Benedek u. 4. – Cholnoky László ügyvéd háza

A család egyetlen saját otthona a Horgas utcában volt, amit Cholnoky László 1877-ben vásárolt meg egykori kollégája, Endrődi-Kupricz Sándor cs. kir. járásbíró elszegényedett özvegyétől, Endrődi Sándor író édesanyjától, Kovács Szeráfintól. Ez a keskeny, meredek, belvárosi utca a város egyik legforgalmasabb útvonala volt a Viadukt megépítése előtt, mert a Pápa felől a heti piacra (a mai Óváros-térre) érkező szekerek az Anna-tér érintésével csak itt tudtak felkaptatni a Gizella-térre. A gyalogos közlekedés sajátos módon a vele párhuzamos szűk Virág (ma Virág Benedek) utcán zajlott, itt jártak az iskolások az irgalmasok Ranolder Intézetébe és a Szent Anna Elemi Iskolába, s innen nyíltak a házak bejáratai is. Az, hogy életveszélyes volt a Horgas utcán gyalogosan járnai, nem tartotta vissza a Cholnoky fiúkat, hogy ha a lecketanulás gyönyörei elől meg akartak szökni, kiugráljanak a magasföldszintes ház ablakán egy kicsit „levegőzni”.

A nyolcszobás, kényelmes lakásban végre mindenki megtalálta a maga életterét. A Virág utcai kapun belépve egy négyszögletes udvar és egy óriási papiruszfa fogadta a látogatót. Az öreg famatuzsálem ágairól a Cholnoky fiúk felmászhattak a körbefutó terasz bádoggal, kedvenc játszóhelyükre. A bejárattól balra nyílt Cholnoky László ügyvéd két irodája, melynek ablakai a Virág utcára néztek. Az előkelő kliensek a külső irodában, a gubás ügyfelek az udvari terasz padjain várakoztak, amíg meleg volt. Ekkor még jól ment az ügyvédi irodája, csak később adósodott el és vádolták meg csalással, sikkasztással. Cholnoky László, aki ügyvédi hivatása mellett nagyon szerette az irodalmat, gazdag magyar, német és francia nyelvű könyvtárat gyűjtött össze. Egész falat befedő könyvszekrénye a belső irodában volt, ahova Jenő napokra is begubózott. Ez volt legkedvesebb kincsesháza, ahol a fa és rézművészeti albumoktól a Magyar Tudományos Akadémia és Természettudományi Társulat kiadványain túl Goethe, Shakespeare és Verne teljes sorozatát is megtalálta. A könyvek mellett itt őrizte apja a Laczkó Dezsőnek is imponáló műgyűjteményét.

A külső iroda mellett, az udvarra néző nagy ablakkal nyílt a család ebédlője. Mivel Cholnoky László a Herendi Porcelángyár ügyésze is volt az étkezőben herendi porcelánnal és ezüsttel terítették. Cholnoky Lászlóné Zombath Krisztina jó háziasszony volt, de nem szívesen vesződött a konyhával, takarítással. Volt mindig szakácsné, szobalány és német, francia nevelőnő a háznál. Szívesebben olvasott ő is regényeket németül és magyarul.

A ház bejáratával szemben, a Horgas utcára nyílt a szalon, a nappali szoba és a gyerekszoba két-két ablaka. Délutánonként uzsonna-kávéra várta ide barátnőit a ház asszonya, sógornőjét Berký Károlyné Ducit, akivel szívesen dohányoztak, s az alispán feleségét Véghely Dezsőné, Hankóczy Sándorné és Iklódi Szabó János édesanyját. A gyerekek nem szerették a női pletykákat hallgatni, helyette csintalanokdaltak az utcán. Viktorral és Véghely alispán fiával vékony drótot húztak ki az utca fölött, hogy az arra haladó keménykalapos urak fényes cilinderét észrevétlenül leverje.

A gyerekszoba és a belső iroda közt volt az úgynevezett sötét szoba, amelyben a háziasszony Zombath Krisztina aludt a három legkisebb gyerekek (a nyolc közül) Böskével, Lászlóval és Endrével. A konyha, kamra és cselédszoba a ház az udvari bejárattól jobbra húzódott. Cholnoky László anyagi nehézségei miatt 1900 februárjában kényszerült rá, hogy elárverezze kedves családi otthonát, s feleségével végleg fiához, Cholnoky Jenőhöz Budapestre költözött.